

MẤY Ý KIẾN VỀ QUY HOẠCH DI TÍCH TRONG ĐIỀU KIỆN PHÁT TRIỂN KINH TẾ THỊ TRƯỜNG

ĐỖ ĐỨC HÌNH*

1. Quy hoạch là một khoa học có vai trò định hướng về phát triển trước mắt và lâu dài cho từng vùng lãnh thổ, từng lĩnh vực kinh tế - xã hội cụ thể trong đời sống xã hội... Trong bài viết nhỏ này, chúng tôi chỉ mong muốn được đóng góp một số ý kiến nhằm bổ sung cho nhận thức và điều chỉnh các hoạt động trong lĩnh vực quy hoạch di tích lịch sử văn hoá.

Trước kia, chúng ta quan niệm quy hoạch di tích chỉ nhằm một mục đích duy nhất là, giữ gìn và bảo tồn cho tốt, giữ cho chặt, với những nguyên tắc cứng nhắc, bất biến, thậm chí đến máy móc và giáo điều, đối với các di tích lịch sử - văn hoá. Ngày nay, trong điều kiện kinh tế thị trường, văn hoá nói chung đã được xác định là nền tảng tinh thần của xã hội, vừa là mục tiêu, vừa là động lực của phát triển, thì vai trò của di sản văn hoá nói riêng cũng có vị trí quan trọng trong việc giữ gìn bản sắc văn hoá dân tộc và phục vụ cho sự phát triển bền vững. Với nhận thức mới đó, quy hoạch di tích nếu chỉ dừng ở mục đích bảo tồn thì không đủ, không phát huy hết tiềm năng và giá trị của di tích, không những không làm tốt được yêu cầu bảo tồn mà cũng sẽ không đáp ứng được các yêu cầu phát triển, không thực hiện được nguyên tắc ứng xử biện chứng mối quan hệ giữa bảo tồn di sản thật tốt đồng thời phục vụ cho phát triển kinh tế

thật hiệu quả. Giải quyết tốt mối quan hệ giữa bảo tồn di tích và phát triển kinh tế trong thời điểm hiện nay không còn là vấn đề cảnh báo, dự báo hay lý thuyết nữa, mà đã trở thành một đòi hỏi bức xúc của cuộc sống và được thể hiện ở mấy điểm sau đây:

Một là, quy hoạch di tích phải tính đến vấn đề đô thị hoá và khả năng đô thị hoá sẽ tác động đến công tác bảo tồn và phát huy tác dụng của di tích như thế nào? Chúng ta đều biết rằng, đô thị hoá là một tất yếu trong quá trình công nghiệp hoá và hiện đại hoá đất nước, nhất là đối với các nước đang phát triển. Quá trình đô thị hoá sẽ tác động mạnh mẽ đến việc thay đổi kết cấu hạ tầng trên cơ sở những biến đổi về kết cấu kinh tế do mục tiêu của công nghiệp hoá và hiện đại hoá đặt ra và cũng đồng thời do kết quả của đô thị hoá mang lại. Sự biến đổi đó sẽ gây tác động tiêu cực hoặc sẽ làm mất đi những ưu thế tự nhiên vốn có của di tích. Chính vì thế, nếu chúng ta không nghiên cứu kỹ, nếu thiếu tầm nhìn trong quy hoạch thì sớm hay muộn di tích cũng phải đối mặt với những thách thức không nhỏ, không chỉ với mục tiêu phục vụ phát triển mà ngay cả với mục tiêu bảo tồn cũng rất khó khăn. Đô thị hoá cũng sẽ dẫn đến một tất yếu là, làm thay đổi kết cấu cơ dân trên cơ sở sự chuyển đổi nghề nghiệp, mà đối với nước ta chủ yếu là chuyển từ lao động nông nghiệp sang lao động công nghiệp và hoạt

* PHÓ GIÁM KHU DI TÍCH CHỦ TỊCH
HỒ CHÍ MINH TẠI PHỦ CHỦ TỊCH

động dịch vụ. Từ đó, sẽ kéo theo sự thay đổi về lối sống, nếp sống, những sinh hoạt cộng đồng có tính văn hoá truyền thống. Những sinh hoạt này thường gắn bó chặt chẽ với đời sống của các di tích lịch sử văn hoá. Đây cũng là một vấn đề mà những người làm quy hoạch di tích không thể không tính đến. Mặt khác, trong quá trình đô thị hoá, một vấn đề nữa sẽ xuất hiện, đó là mâu thuẫn giữa những nhu cầu phát triển văn hoá mới với việc bảo tồn những giá trị văn hoá truyền thống gắn với các di sản phi vật thể của di tích. Mâu thuẫn này chỉ được giải quyết khi những yêu cầu chính đáng của việc bảo tồn được giữ vững và được bổ sung bằng việc đáp ứng có hiệu quả những nhu cầu mới để hoàn thiện và cập nhật trong điều kiện kinh tế thị trường, trong xu thế hội nhập và toàn cầu hoá.

Hai là, sự biến đổi về môi trường, bao gồm cả môi trường cảnh quan và môi trường xã hội cũng là một nhân tố mà khi làm quy hoạch di tích chúng ta không thể không tính tới. Có thể xem sự biến đổi môi trường cũng là một tất yếu khách quan nảy sinh cùng với những biến đổi của thời gian, sự phát triển và con người - 3 nhân tố không ngừng tác động và tác động liên tục tới di tích và những thành phần liên quan đến di tích. Chúng ta đều biết rằng, mỗi di tích đều cần phải có môi trường tồn tại (tức môi trường cảnh quan) và môi trường xã hội. Đối với sự biến đổi môi trường cảnh quan (môi trường thiên nhiên), khi làm quy hoạch chúng ta phải tính đến đồng thời cả hai yêu cầu: yêu cầu thứ nhất là quy hoạch phải đảm bảo bảo tồn được một cách tốt nhất các di tích ngoài trời, coi đó là một bộ phận, một thành tố cấu thành di tích/khu di tích; yêu cầu thứ hai là quy hoạch phải tạo được điều kiện để bảo vệ và hạn chế đến mức tối đa những tác động làm biến đổi cảnh quan môi trường của di tích, làm cho môi trường tự nhiên luôn gắn bó với di tích, đảm bảo cung cấp cho các thế hệ những thông tin về thời gian, không gian và lịch sử của di tích. Môi trường xã hội đảm bảo cho di tích vừa có cuộc sống riêng - đó là các thông tin về di tích, các giá trị văn hoá vật thể và phi vật thể gắn liền với di tích, đồng thời còn đảm bảo cho di tích luôn gắn bó với cuộc sống cộng đồng và cuộc sống đương đại. Trong môi trường xã hội, các hoạt động mang yếu tố dân gian như: nghề thủ công, phong tục tập quán, tín ngưỡng dân gian,

lễ hội dân gian, nghệ thuật dân gian, văn học dân gian, tri thức dân gian... có vai trò quan trọng. Người làm quy hoạch cần phải có cách tiếp cận từ góc độ văn hoá để có thể khai thác được các yếu tố môi trường xã hội kết hợp với các nguyên tắc nghiệp vụ để tăng cường khả năng thích ứng và thu hút của các di tích hoặc khu di tích.

Ba là, khi quy hoạch di tích, cần tính đến sự tác động của yếu tố kinh tế trong hoạt động của di tích, trước hết là đảm bảo các yếu tố phục vụ và phối hợp phát triển ngành kinh tế du lịch để góp phần vào sự tăng trưởng của kinh tế đất nước. Theo các nhà dự báo, trong thế kỷ XXI ngành kinh tế dịch vụ, trong đó có du lịch sẽ chiếm vị trí hàng đầu cả về số lượng lao động và khả năng đóng góp vào GDP của mỗi quốc gia. Riêng về lĩnh vực du lịch, các nhà dự báo cũng cho rằng, du lịch văn hoá và du lịch sinh thái là hai loại hình sẽ chiếm ưu thế và rất phát triển. Do vậy, khi quy hoạch di tích cần phải giải quyết tốt mối quan hệ giữa quy hoạch di tích với các quy hoạch tổng thể, quy hoạch phát triển ngành, quy hoạch vùng/miền và các chiến lược phát triển kinh tế xã hội khác. Có như vậy mới tạo ra được sự đồng bộ, thống nhất về quan điểm và nhận thức, tạo ra tiếng nói chung và tầm bao quát của quy hoạch giữa mục tiêu tổng thể với các yêu cầu cụ thể. Trong mối quan hệ này, thì quy hoạch di tích phải được đi trước một bước, trước hết nhằm chủ động giải quyết được mục tiêu quan trọng hàng đầu là bảo tồn tối đa tính nguyên trạng của di tích, không gian di tích và môi trường di tích, đồng thời đảm bảo cho hoạt động của di tích, trong đó có hoạt động nhằm mang lại nguồn thu cho di tích, được phát triển hài hoà và đạt hiệu quả cao, đặc biệt trong điều kiện kinh tế thị trường. Chỉ khi nào điều đó được thực hiện thì mục tiêu nâng cấp di tích từ "một địa chỉ du lịch" trở thành "một sản phẩm du lịch đặc biệt" mới có điều kiện để trở thành hiện thực.

2. Nội dung quy hoạch di tích cũng cần có những đổi mới, bổ sung theo hướng quan tâm thoả đáng đến sự phát triển của các hoạt động tại di tích và liên quan tới di tích trong điều kiện kinh tế thị trường. Trước kia, chúng ta thường có quan niệm đóng kín các di tích, coi di tích chỉ đơn thuần là các giá trị quá khứ, chỉ phục vụ cho nhu cầu tâm linh hoặc "nhớ về quá khứ".

Từ đó, việc quy hoạch thường không tính đến những yêu cầu để đảm bảo cho di tích hoạt động, nhất là những hoạt động gắn với việc phục vụ con người trong môi trường phát triển. Thực hiện đổi mới công tác xây dựng quy hoạch di tích, theo chúng tôi, khi lập hồ sơ quy hoạch, ngoài các văn bản có tính thủ tục pháp lý (cơ bản thuộc về nội dung hồ sơ xếp hạng di tích), cần quan tâm đến một số vấn đề có tính khoa học quan trọng sau đây:

Một là, quy hoạch di tích chính là chiến lược bảo tồn và phát triển lâu dài của di tích, do vậy quy hoạch phải phản ánh được đúng thực trạng của di tích, các giá trị của di tích về chính trị, văn hoá - xã hội, giáo dục và kinh tế. Quy hoạch của di tích cần thể hiện rõ các mối quan hệ mà di tích vốn có hoặc sẽ có trong quá trình phát triển và định hướng giải quyết các mối quan hệ ấy để phục vụ mục tiêu bảo tồn và phát triển hiệu quả. Quy hoạch di tích cần phải có sự phối hợp chặt chẽ với chiến lược phát triển kinh tế xã hội của Trung ương hoặc của vùng, miền, tỉnh, thành phố hoặc quận huyện, đồng thời, cần quan tâm thích đáng và tranh thủ được thành quả của các quy hoạch phát triển ngành hay lĩnh vực, đặc biệt là ngành du lịch và các lĩnh vực văn hoá khác... Có như vậy, quy hoạch của một di tích mới đồng thời đảm bảo được hai mục đích là bảo tồn nguyên trạng và định hướng phát triển, đồng thời phản ánh được một cách đầy đủ, toàn diện các giá trị của di tích cũng như đảm bảo sự phát triển lâu dài, bền vững của di tích với các cơ sở khoa học vững chắc.

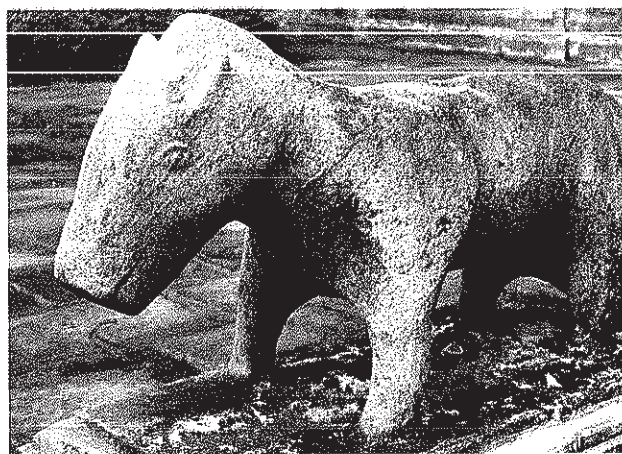
Hai là, trong hồ sơ quy hoạch di tích, ngoài các văn bản có tính pháp lý và các tài liệu khoa học về bảo tồn di tích, rất cần được quan tâm và khẳng định ngay từ đầu đó là bản đồ quy hoạch di tích. Bản đồ quy hoạch di tích không phải là bản đồ địa chính (địa giới), cũng không phải là bản đồ hiện trạng di tích, bản đồ quy hoạch chứa đựng các nội dung của hai bản đồ địa chính và bản đồ hiện trạng di tích, nhưng còn hai nội dung rất quan trọng cần phải thể hiện, đó là: Quy hoạch hệ thống phục vụ cho hoạt động của di tích trước mắt và lâu dài, bao gồm: Bãi đỗ xe, nhà đón tiếp khách, nhà làm việc của Ban quản lý di tích, kho bảo quản hiện vật, nhà trưng bày bổ sung, khu vực vệ sinh phục vụ khách, khu vực hoạt động dịch vụ và

Đỗ Đức Hình: *Mấy ý kiến về quy hoạch di tích...*

giải trí, hệ thống vườn hoa, cây cảnh, thảm cỏ, sân vườn, đường giao thông nội bộ, trạm điện, hệ thống cấp thoát nước và các hệ thống kỹ thuật khác... Những nội dung này nhằm đảm bảo cho việc bảo tồn tốt nhất các di tích và phục vụ cho việc phát triển lâu dài các hoạt động của di tích. Đồng thời, quy hoạch di tích cần xác định cơ cấu không gian di tích và vùng phụ cận, xác định rõ các công trình xây dựng phục vụ mục đích tôn tạo, tổ chức các hoạt động của di tích. Quy hoạch cũng rất cần xác định rõ vùng du lịch liên quan cần được bảo tồn: làng nghề, các khu bảo tồn thiên nhiên, các danh thắng, các di tích khảo cổ học, các địa bàn có hoạt động văn hoá dân gian và truyền thống khác... Những nội dung này, một mặt đảm bảo cho di tích luôn luôn có và gắn với môi trường sống, mặt khác đảm bảo cho sự phát triển bền vững và hiệu quả các hoạt động dịch vụ của di tích.

Tóm lại, để một di tích được bảo tồn và phát triển bền vững, ngày càng thu hút được đông đảo khách đến tham quan, thì cần hội đủ 5 yếu tố là: bảo tồn tốt, quy hoạch tốt, tuyên truyền giới thiệu tốt, hạ tầng cơ sở tốt và các hoạt động dịch vụ tốt. Trong đó, nếu lấy yếu tố bảo tồn tốt là căn bản, thì yếu tố quy hoạch tốt sẽ là yếu tố quan trọng hàng đầu.

D.D.H

Ngựa Lam Kinh, TK 15 - Ảnh: T.L